

percuteret, terrasque interdicto subiceret. Res periculosa vimium videbatur; quapropter episcopus clerum hac de causa convocatum consuluit; in comitiis adfuit Bernardus Rohais, magnus Flandriæ ballivus, qui a sententia jamjam promulganda ad summum pontificem appellavit.

Stephanus interea Remensem archiepiscopum ea quæ gerebantur, educuit, ac tantisper ab interdico pronuntiando supersedendum esse censuit; sed cum in dies principis audaciam increescere sentiret, fulmina excommunicationis cum interdico impigre et constanter in comitem ipsiusque fautores libravit. Princeps, hujus episcopi tam egregio facinore offensus, nihil omisit, quominus ab ipso pœna, bonorum direptione sumeret. Has autem mature vitaturus, Galliam subire decrevit; sed cum insidiarum metu non licuerit, se urbe sua inclusit, sicque contra multiples insidias, vitæ suæ paratas, auxilio divino ac populi fide invicta communiuit.

Quo gloriosius tanti præsulis, virtutis enutrita duris laboribus vita firmabatur, eo facilius vires corporis infirmitate senectutis et numero annorum (jam enim septuagesimum attingerat) exhaustæ deficiebant; id archiepiscopo Remensi testatus est, cum se per litteras excusaret quod adesse non valeret inaugurationi episcopi Catalaunensis anno millesimo ducentesimo tertio secundum Chronicon Alberici.

A Cum igitur frequentes morbos veluti mortis propinquæ nuntios esse sentiret, Augustinum in morte pariter ac in vita imitari voluit, animam exhalando inter hostiles impetus, et lacrymas justo pœnitentiæ motu elicitas. Ut enim ille doctor celeberrimus Vandalis Hipponem obsidione cingentibus, ne suorum ruinam videret, e vita excessit: ita episcopus Tornacensis, post luctuosa a comite Flandriæ vulnera urbi suæ inflictæ, diutius superesse non potuit; et ut idem Augustinus animam pœnitentiæ flitibus omnino ablutam Deo offerre voluit, ita noster episcopus sub vitæ finem sæpius in villam suam se recipiebat, ut orationi et precibus assiduis vacaret; quod præcipue apparet in epistola ad episcopum Remensem scripta.

Cum autem ultimum vitæ tempus adesse prospexit, patris officio erga suosungi voluit, unonita salutis duabus litteris inserens, quarum una ad canonicos Sanctæ Genovefæ scripta est, altera vero ad canonicos Sancti Evurtii Aurelianensis. Tandem Stephanus tam illustris vitæ cursu confecto, multisque laboribus perpensis, tum ad ordinis decus et ornamentum, tum ad Ecclesiæ utilitatem, cum sexagesimum octavum ætatis ageret annum, reparatæ salutis millesimo ducentesimo tertio, nona die Septembris, in cælum, Deo potiturus, migravit; corpus vero in ecclesiâ cathedrali magno cum apparatu sepultum est.

R. P. DU MOLINET.

PRÆFATIO

IN SUAM STEPHANI TORNACENSIS OPERUM EDITIONEM.

Majorum suorum monumenta renovare, Lector erudite, res est non minoris gratitudinis quam egregiæ laudabilisque pietatis plenissima. Si vero ullus unquam gratitudinî, si pietati nostræ fuit locus, certe in renovandis ac recreandis Stephani Tornacensis Operibus mihi visus est amplissimus et ornatissimus.

Tanti etenim viri maxima nostram in domum Sangenovefæam promerita, quam abbas omnium, si paucos excipias, beneficentissimus, non dicam exornavit, verum de integro restauravit, cum mihi jamdudum non sint obscura, ad consecrandam æternitati tam chari parentis memoriam, ne non mediocriter excitarunt.

Itaque plures per annos ejus opera studiosissime perscrutatus, in triplicis generis, nimiram in *Decretum, Conciones, et Epistolas* incidi. Decretum ampliori volumine in folio, ut vocant, complexum, subministravit bibliotheca Sancti Victoris Parisiensis; quod attente perlectum, et a viris oculatissimis accuratius perspectum, Decretalium Gratiani meram esse interpretationem compertum est. At cum similes id temporis nancisei interpretes non sit rarissimum, veritus quoque ne plus æquo justum volumen infructuosius erudito lectori ejusmodi notis obrueretur, de hoc opere in hac ipsa editione tacendum satius cum amicis existinavi. Unicum itaque selegi Proœmium, quo qui notum id sibi velint fieri, certo veluti specimine utantur.

Venio nunc ad Conciones Stephani, quarum triginta summatum in quatuor manuscriptis, cathedralis nempe Tornacensis, abbatiarum Sanctæ Ge-

C novæ et Sancti Victoris, necnon et Regiæ Navarræ laudantur; quæ quidem qua olim fama floruerint, ex accurata earum collectione et conservatione liquido constat. Nihilominus tamen cum alia sit ætatis nostræ, alia superioris hujus elegantia, suis ipsæ Lectoribus ita insipidæ ac simplices, ne dicam pueriles interdum apparent, ut luce publica nequaquam dignæ visæ sint: quippe quæ non modo, nec eruditias sanctorum Patrum homilias, nec eorum in exponenda sacra Scriptura lucem et felicitatem, nec gravem illam moralem doctrinam purissimis eloquentiæ coloribus perpolitam redeant. Verum imo vel ex intricatis divisionibus, vel ex insulis fictionibus, argutius quam solidius commentatis, vel locis Scripturarum utnuncque æcer-sitis, vel denique ex allusionibus quibusdam et acutulis verbis, vim totam et ornamentum hauriant. Quapropter nil mirum si præ humili et obsoleta dictione, præ doctrinâ morali jejuna et arida, nauseam sui et fastidium pariant, cum nec ad placendum, nec ad persuadendum ullius fere sint succi aut ponderis. Duabus id abunde probabitur, ex quibus cæteras dijudicare non erit obscurum. Unam habuit ad canonicos die Pentecostes in hunc Sapientiæ locum (1. 4. 5.): *Spiritus disciplinae effugiet fictum, et non habitabit in corpore subdito peccatis*, in qua Dæmonis cum Malitia et Hypocrisi connubium effugit; sponsas vestibus pro sua dignitate distinctas amicit et ornat; mensæ nuptiali varias superimponit epulas; pro liberisque diversa munia elargitur. Quid delicatis hisce temporibus frigidius dici potest? Alteram vero Christi Natalitio dictam in hoc

argumentum, *Verbum abbreviatum*, inusitatis hodie bu)nscomodi leporibus exhilarat, quippe qui grammaticè loquendo, Verbo divino conjugationes, tempora, et modos, levius quam vegetius assignare non dubitet. Cæterum graviore licet in illis quædam reperiantur, nullas tamen quæ Lectorem vel satis erudiant, vel oblectent, probe intellectum est. Quod quidem ævi potius inelegantiæ, quam auctoris imperitiæ ascribendum esse constat. His igitur concionibus consulto suppressis, unicam in synodo pronuntiatam, qua cæterarum, quas hic sub calce operis indico, detur notitia, præstat sevocare.

In tertio Stephani opere, Epistolis nempe, laboris summam posti, quæ quidem in quarto, ut loquuntur, una cum scriptis Gerberti, necnon Joannis Salisburiensis, a Joan. Bapt. Massono archidiacono Baiocensi, fratre Papyri, ejusdem nominis famosissimi, dudum evulgatæ, paulo post etiam in Bibliothecam Patrum, ita deformes ac obscuratæ, insertæ sunt, ut ad germanum auctoris sensum vix ulla lux accederet. Insuper cum magis magisque rarescerent, egomet tot tanti viri meritis patrocinaturus, nomenque clarissimum restauratoris domus Sanctæ Genovefæ Parisiensis posteris mandaturus, ad recentiorum Epistolarum ejus editionem scholiis, pro virili, illustrandam, studium, curas et cogitationes contuli. Sed quoniam suis cuique honos plane tribuendus, fateor me id operis eo libentius suscepisse, quod dominus Baluzius, publicæ utilitatibus valde providus, partes sibi jam a se propositas mihi peramanter concesserit. Quanquam enim vir ille omni doctrinæ ac laudis genere excellens, in ipso epistolarum Lupi Ferrariensis limine, Stephani Tornacensis Opera una cum notis luce donaturum spondidisset, ex quo meum idem institutum intellexit, edoctusque plurima mihi esse in manibus ex abbatibus tum Sanctæ Genovefæ cum Sancti Evertii Aurelianensis deprompta, quæ ad Epistolas Stephani abbatis illustrandas plurimum conferrent, vir ille officiosissimus confestim ab incepto destitit, laudemque operis mihi, licet ipsi in ea re longe inferiori, liberalissime delegavit. Hujus ergo permissu et hortatu factus audacior, cum in conscribendis Epistolarum primæ editionis scholiis incumberem, nullis quoque parebam curis ut nondum editas, si quæ essent, exploratas haberem. Dum id unum

A persequor, monent amici reverentiam P. Josephum Ignatium a S. Antonio, Strictioris Ordinis Carmelitam, in duobus manuscriptis Belgicis nonnullas offendisse: mox lætabundus, ad religiosum virum litteras quas potui studiosiores ac diligentiores de meo proposito Tornacum scripsi; nihil ille cunctando, opportune mihi adfuit, et ut libere dicam, officiosiore in benevolentia, vel in conferenda gratia promptiorem reperiri puto neminem: suam enim mihi operam in ea re libentissime pollicitus, sexagenas epistolas, quas e duobus Belgii cœnobiis eruerat, propria manu exscriptas, et ita congenere consentientesque Stephani stylo, ut de illo ipso auctore dubium omne tollant, occisime mihi. Unum autem ex his Flandriæ manuscriptis ab illo minime discrepat, quod illustrissimus archiepiscopus et dux Remensis e bibliotheca abbatiæ Sancti Amandi habuit, cujus quidem, juxta et alterius et bibliotheca Thuana, non mediocri subsidio, quo scilicet usus fuerat Joan. Bapt. Massonus, quodque forsitan ipsum dominus du Sausay in *Historia episcoporum Aurelianensium*, suo ævo reperitum Carnuti in monasterio Sancti Petri testatur, nova veluti machina munitus, errores in primam editionem illapsos faciliiori negotio emendavit.

Observatum velim me a prima Epistolarum serie ne vix quidem pedem retulisse; cum enim sat belle tripartitæ viderentur, in eas nempe quas Sancti Evertii, quas Sanctæ Genovefæ abbas, quas demum episcopus Tornacensis scripsit, tametsi recens detectas, habita temporum ratione, veteribus commiscere coactus fuero, illis tantum ad discrimen asterisco notatis, eundem etiam nunc mihi servandum ordinem operæ pretium duxi: At quoniam veterum numerus novorum additione, et interpositione immutatum reperies, indice, quo citationes olim de his allatæ tibi præsto sint, omnemque caliginem commodius discutias, consultum ac provisum est.

C Optimum denique factu censeo, si Vitam auctoris præponendam ejus operibus fideliter curarem, qua melius tanti præsulis virtutes ac dignitates innotescant. Tota porro fides sit ejus Epistolis, necnon et tabulis abbatiarum Sanctæ Genovefæ et Sancti Evertii, quas summa cum laude parique prudentia longos per annos administravit.

NOTICE

DES MANUSCRITS LATINS DE LA BIBLIOTHÈQUE DU ROI,

N° 8630 A, 8566 A, 2923,

Contenant les lettres d'Etienne, successivement abbé de Saint-Euverte d'Orleans, et de Sainte-Geneviève à Paris, puis évêque de Tournai.

PAR M. J. J. BRIAL (*).

I

1° Le manuscrit 8630 A, Colbert 4367, *Regius* 4353, est un petit in-4° de cent feuillets, écriture du xive siècle sur vélin, dont on a arraché des feuillets en plusieurs endroits. C'est ce manuscrit qui a servi à la première édition des lettres d'Etienne de Tournai, publiée par Jean Masson, archidiacre de Bayeux, à Paris, l'an 1611, in-4°, à la suite des éphres de Gerbert, qui fut pape sous le nom de Silvestre II, et de Jean de Salisburi, comme on peut en juger par les lacunes qui existent dans cette édition aux mêmes endroits que dans le manuscrit. Cette édition ne contient que deux cent quarante lettres.

(*) *Notices des manuscrits de la Bibliothèque Royale*, tom. X, partie II, p. 66.